

Mellan Hultet och Råmarbo

En yngre järnåldersboplats i torpmiljö

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Gäddeholm 2:1 och 2:46
Irsta socken
Västerås kommun
Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Mellan Hultet och Råmarbo

En yngre järnåldersboplats i torpmiljö

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Gäddeholm 2:1 och 2:46

Irsta socken

Västerås kommun

Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

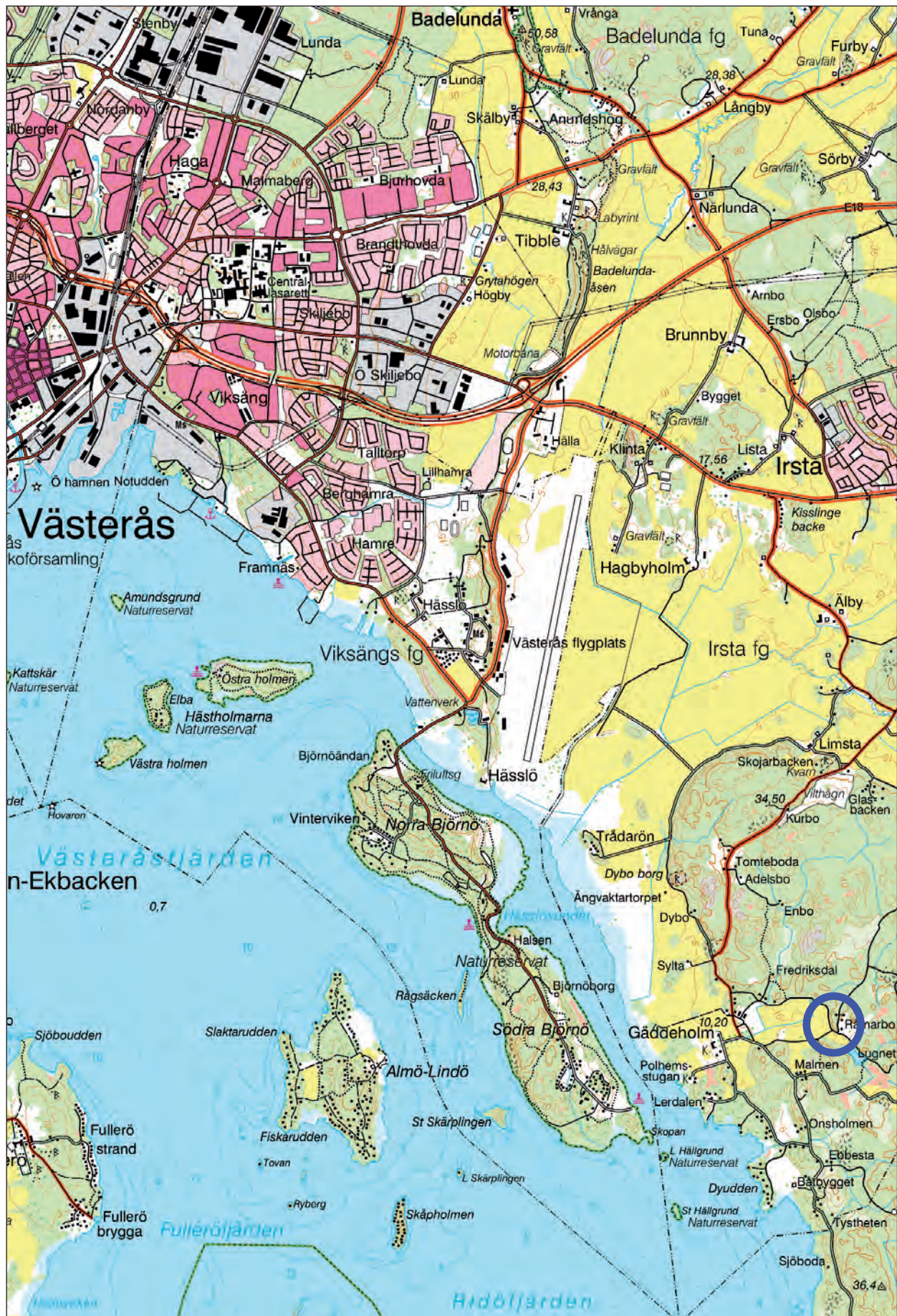
ISSN: 1653-7408

ISBN: 978-91-86255-51-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2009

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Bakgrund.....	7
Ärendegång.....	7
Syfte	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Genomförande och metod.....	8
Resultat och tolkning.....	9
Grop A1.....	9
Härd A2.....	10
Tolkning.....	10
Referenser.....	11
Arkivmaterial.....	11
Otryckta källor	11
Litteratur	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	11
Bilagor.....	12
Bilaga 1. Schakttabell.....	12
Bilaga 2. Anläggningstabell	12
Bilaga 3. Fyndtabell	12

Figur 1. Utdrag ur Gröna kartan. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en blå cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

På grund av schaktningsarbete inför ledningsdragning av kommunalt vatten- och avlopp vid torpet Hultet inom Gäddeholms herrgårds ägor i Irsta socken, Västerås kommun har Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll. Schaktning och fältarbete utfördes under två dagar i april 2009. En härd och en större grop påträffades. Gropen har ¹⁴C-daterats till äldre vendeltid–yngre vikingatid, vilket sammanfaller väl med resultaten från den intilliggande delundersökta bopplatsen vid Råmarbo.

Bakgrund

Ärendegång

Uppdragsgivaren vid torpet Hultet vill ansluta bostadshuset till det kommunala vatten- och avloppssystemet. Eftersom fastigheten angränsar till två registrerade stensättningar (Irsta 61:1–2) bedömde Länsstyrelsen i Västmanlands län att en arkeologisk antikvarisk kontroll var befogad. KM upprättade en undersökningsplan och kostnadsberäkning som inkom till länsstyrelsen den 30 januari 2009. Länsstyrelsen tog beslut om antikvarisk medverkan den 5 februari 2009 med stöd av 2 kap. 13 § lagen (1988:950) om kulturminnen m. m. (KML), (1st dnr 431-12739-08). Den antikvariska kontrollen bekostades med medel ur anslagsramen 7:2/2009 under insatsen 5, Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag, åtgärdstyp a.

Syfte

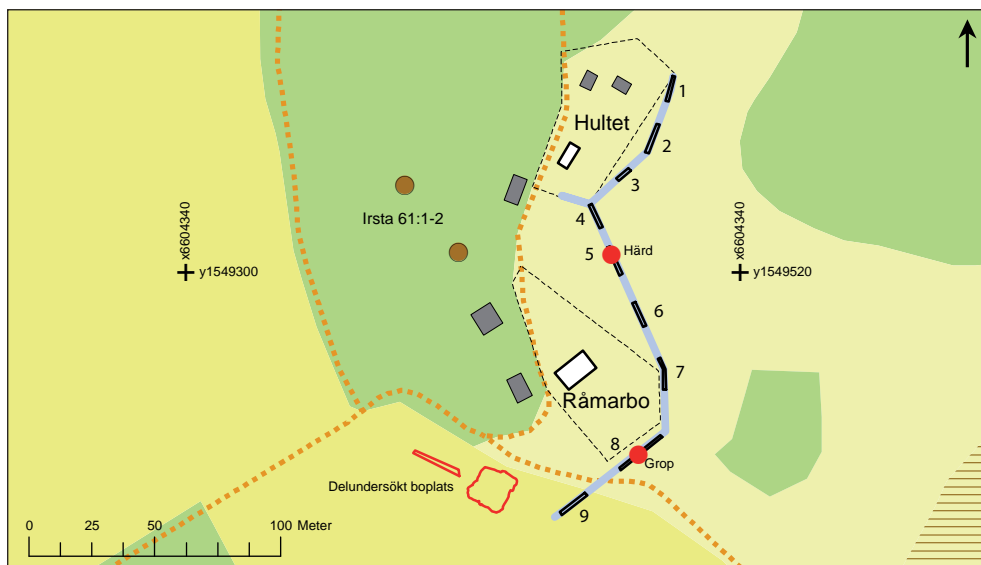
Den antikvariska kontrollen syftade till att skydda fornlämning från skada och om fornlämning påträffades, att dokumentera anläggningar och kulturlager. Om mer omfattande anläggningar eller komplexa kulturlager påträffades skulle arbetet avbrytas för samråd med länsstyrelsen. Målgrupper för den antikvariska kontrollen är länsstyrelsen och uppdragsgivaren.

Topografi och fornlämningsmiljö

Torpet Hultet är etablerat i brytningen mellan odlings- och skogsmark drygt en kilometer öster om herrgården Gäddeholm. Höjden över havet är omkring 25 meter. Schaktet för VA-ledningen låg i övergiven åkermark numera brukad som hagmark.

Bredvid torpet Hultet finns torpet Råmarbo. Råmarbo är skriftligt belagt från 1400-talet, då Råmarbo var en landbogård under godset Gäddeholm. Godsets landskapsutnyttjande har enligt äldre kartmaterial varit tämligen konstant från 1700-talet och framåt, varför miljön kring Hultet/Råmarbo/Gäddeholm i praktiken består av ett konserverat medeltida landskap med lång kontinuitet.

Intill de två torpen finns två registrerade fornlämningar i form av stensättningar, Irsta 61:1–2, samt en delundersökt boplatz daterad till folvandrings-/vendeltid (figur 2). De två stensättningarna är runda, stenfyllda med kantkedja och en av dem har även mittblock. Den arkeologiska delundersökningen föranleddes av Mälarenergis arbete att anlägga en huvudvattenledning till Kärrbo-området. Inom en 200 m² stor yta plandokumenterades närmare 100 anläggningar, varav majoriteten utgjordes av stolphål och härdar. Anläggningarna var mycket välbevarade och nästan samtliga stolphål hade kraftiga stenskoningar, som avtecknade sig tydligt i plan. Det stora antalet stenskodda stolphål pekar på att flera stolpbyggda hus funnits på platsen. Mängden stolphål visar att flera hus med något varierande placering avlöst varandra på platsen. Inom det begränsade schakt som öppnades fanns tyvärr ingen möjlighet att reda ut de enskilda husens placering men åtminstone ett stolpbyggt hus har lokaliserats. Framrensandet av en syllstensrad visar att ett ugn- eller spisfundament har varit anslutet till syllstensraden. Mellan syllstensgrunden och det treskeppiga huset fanns en avlång (cirka 5x1,4 meter stor och som mest 0,4 meter djup) nedgrävning som sekundärt används som avfallsgrop. Här återfanns rikligt med obrända djurben, keramik, bränd lera och enstaka brända ben (Preliminär redovisning av undersökningsresultat, Anna-Lena Hallgren, KM, Ist dnr 431-11889-06). Gropen har daterats till vendeltid (¹⁴C på matskorpa). I gropen fanns även gjutformsfragment spridda bland övrigt avfall. På flera av gjutformsdelarna återstod fortfarande reliefen av de föremål som gjutits i dem. Preliminärt tycks det röra sig om små likarmade spännen. Torun Zachrisson, docent vid Stockholms universitet, jämför Råmarbo med elitmiljöer som Husby i Glanshammar socken, Närke eller Valsta i Norrsunda socken, Uppland (Lihammer red. 2009).

Figur 2. Fornlämningsskarta och schaktplan. Blå linje visar VA-ledningens sträckning. Skala 1:3 000.

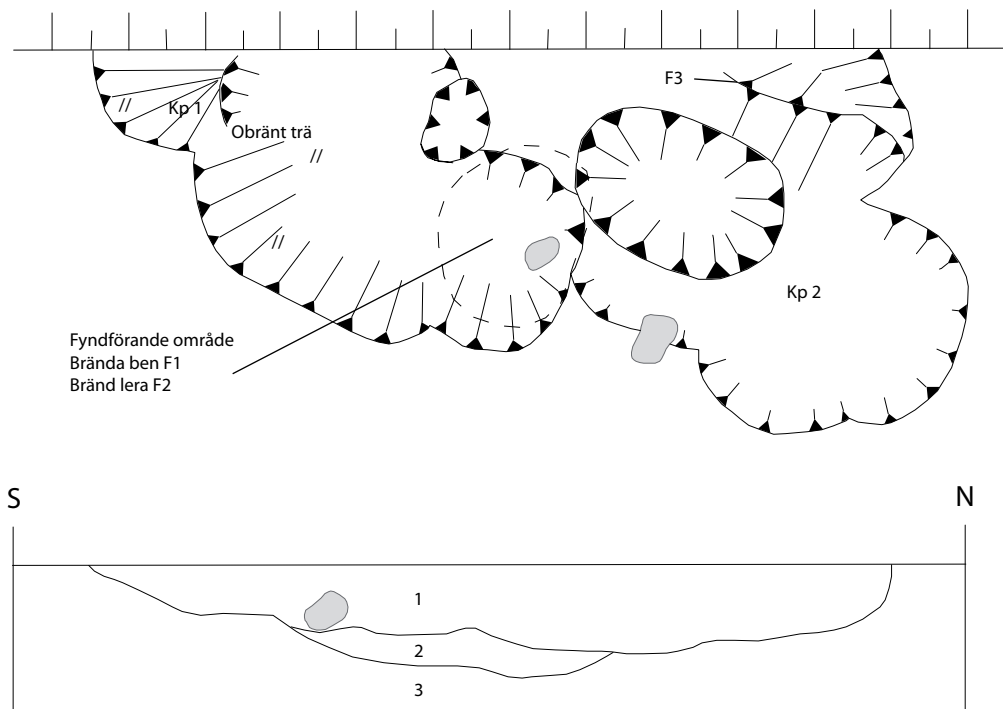
Genomförande och metod

Resultatet från delundersökningen vid Råmarbo indikerade att omfattande lämningar kunde komma att beröras. Den antikvariska kontrollen inleddes med att nio schakt grävdes från norr mot söder. Schakten var mellan 6 och 20 meter långa, 1,5 meter breda och mellan 0,25–0,4 meter djupa. Endast en härd och en grop påträffades. Härden, som påträffades i schaktväggen, dokumenterades med fotografi. Gropen låg delvis utanför schaktet. Den del av gropen som låg inom schaktet totalundersöktes för hand med skärslav och dokumenterades med ritning i plan och profil i skala 1:20. Fynd samlades in för hand. Ett fragment bränt ben ¹⁴C-daterades av Göran Possnert vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

Resultat och tolkning

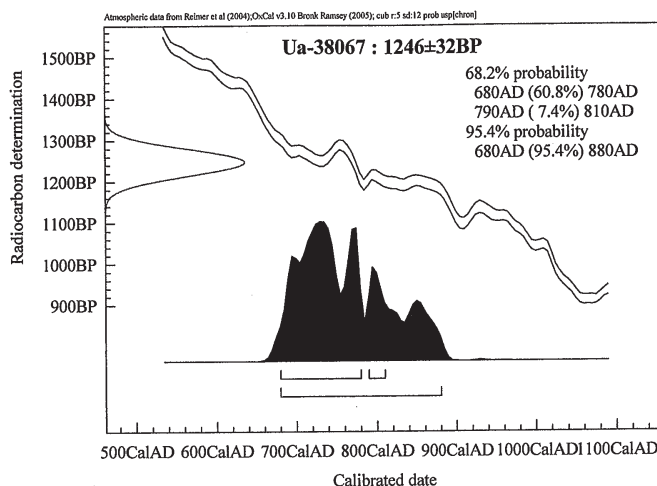
Grop A1

Grop A1 var minst 2,10x1,00 meter stor med oregelbunden utbredning. Botten var flack med sluttande sidor (figur 3–4, 10–11). Djupet uppgick till 0,40 meter. Fynd i form av enstaka skärvstenar, fragment av brända ben (F1), magrad och sandig bränd lera (F2), obränt trä, obränd kotand (F3) eller kol (F4-5) framkom i anläggningens övre 10 centimeter, merparten inom ett 0,25 x 0,20 meter stort område (figur 3). Fyllningen bestod av mörkbrun porös silt. Gropen har ¹⁴C-daterats till vendeltid – yngre vikingatid (680 – 880 AD med 95,4 % sannolikhet, Possnert 2009)(figur 5 och tabell 1). Provet bestod av ett fragment bränt ben av oidentifierad djurart.

1. Mörkbrun porös silt med inslag av brända ben (F1, F3), bränd lera (F2), obränt trä, kolfragment (F4-5) och enstaka skärvstenar.
2. Ljusgrå silt med inslag av pinnmo.
3. Opåverkad pinnmo.

Figur 3 och 4. Plan och profiltritning över grop A1. Skala 1:20.

Lab-nr	Ua-38067
Provnr	P1
Anl nr	A1
Material	Bränt ben
¹⁴ C ålder BP	1246 ± 32
Kal 1 σ	680-810 AD
Kal 2 σ	680-880 AD

Figur 5 och tabell 1. Resultatet från ¹⁴C-analysen av bränt ben insamlat från grop A1.

Härd A2

Härd A2 var minst 0,35 meter lång och 0,04 meter tjock. Härden påträffades omkring 0,25 meter under markytan. Ett kolprov är insamlat, Kp 3 (F6), men ej daterat.

Figur 6. Härd A2. Fotograferat från norr av Jan Åhlström.

Tolkning

Dateringen av grop A1 visar att den intilliggande, delundersökta, folkvandringstida och vendeltida högestandsboplatsen Råmarbo har både en större nordlig utbredning och en något längre användningstid än vad som tidigare varit känt. Förekomsten av de magrade sandiga fragmenten av bränd lera indikerar någon form av hantverk, vilket också överensstämmer med resultaten från Råmarbo. Även härd A2 tolkas preliminärt som en del av boplatsen Råmarbo.

Figur 8. Översikt över schakt 1 och 2 framför torpet Hultet. Fotograferat från NNO av Jan Åhlström.

Figur 7. Översikt över schakt 7. Torpet Hultet syns i bakgrunden. Fotograferat från SSV av Jan Åhlström.

Figur 9. Schakt 8 med grop A1. Anläggningen ligger i höjd med de spridda utgrävningsverktygen. En bit bakom den mindre byggnaden till vänster ligger den delundersökta Råmarbo-boplatsen. Fotograferat från sydväst av Maud Emanuelsson.

Figur 10. Grop A1 i plan före undersökning. Fotograferat från sydväst av Jan Åhlström.

Referenser

Arkivmaterial

Digitala fastighetskartan över Västerås kommun.
Digitala fornminnesregistret FMIS.

Otryckta källor

Possnert, G. 2009. *Resultat av ¹⁴C-datering av bränt ben från Västmanland. Labnr Ua-38067.*
Hallgren, A-L. *Preliminär redovisning av undersökningsresultat, lst dnr 431-11889-06.*

Litteratur

Lihammer, A. (red.) 2009. *Vetenskapligt program 2009. Kulturmiljövård Mälardalen Skrifter 1.*
Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård Mälardalens dnr:</i>	KM 09004
<i>Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:</i>	431-12739-08, 2009-02-05
<i>Undersökningsperiod:</i>	16–17 april 2009
<i>Arkeologtimmar i fält:</i>	16
<i>Maskintimmar inkl. igenläggning:</i>	Ingen maskintid ingick
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Jan Ählström
<i>Exploateringsyta:</i>	210x1,5 m
<i>Undersökt yta:</i>	104x1,5 m
<i>Belägenhet:</i>	Gäddeholm 2:1 och 2:46, Irsta sn, Västerås kn
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G 0j
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gon V
<i>Koordinater (A1):</i>	x6604268, y1549479
<i>Inmätningss metod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Västmanlands läns museum
<i>Fynd:</i>	Västmanlands läns museum

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Area, m ²	Anläggningar	Underlag
1	10	1,5	0,30	15	-	Postglacial finmo
2	12	1,5	0,30	18	-	Postglacial finmo
3	6	1,5	0,30	9	-	Postglacial finmo
4	10	1,5	0,30	15	-	Postglacial finmo
5	12	1,5	0,25	18	Härd A2	Postglacial finmo
6	10	1,5	0,30	15	-	Postglacial finmo
7	12	1,5	0,30	18	-	Postglacial finmo
8	20	1,5	0,30-0,40	30	Grop A1	Postglacial finmo
9	12	1,5	0,30-0,40	18	-	Postglacial finmo

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Fynd	Fyllning
1	Grop	2,10	Minst 1,00	0,40	F1-F5	Mörkbrun silt
2	Härd	0,35	-	0,04	F6	Sotig silt

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Vikt, gr	Antal fragm.	Anläggning	Anmärkning
1	Bränt ben	Bränt ben	1	9	Grop A1	1 fragment har ¹⁴ C-daterats. Odef. djurben.
2	Bränd lera	Bränd lera	29	12	Grop A1	Sandig och magrad bränd lera.
3	Obränt ben	Tand	1	1	Grop A1	Nöt, påträffad 0,15 m ned i anl.
4	Träkol	Träkol	1	> 7	Grop A1	Insamlat 0,05 m ned i anl. Kp 1.
5	Träkol	Träkol	1	> 10	Grop A1	Insamlat 0,06 m ned i anl. Kp 2.
6	Träkol	Träkol	1	> 3	Härd A2	Kp 3.